

XVII.

Om Præsten Hr. Niels Staer i Hjermind.

Skjönt Historikeren har det Kald uden Personsanseelse
at gjøre Ret og Skjel, at hjælpe den forurettede til Op-

rejsning, og at dømme den, som gjorde Uret, om han end maaske her i Livet stod uanfægtet som Sejerherre, saa bliver det dog undertiden en meget vanskelig Sag at øve dette Dommerkald, navnlig naar de os levnedes Oplysninger ere saa utilstrækkelige, at det bliver umueligt at afgjøre, hvem der havde Ret, og hvem Uret. Dette gjælder saaledes den i Qverskriften nævnte Præst og hans Modstandere. Naar jeg alligevel her meddeler, hvad jeg har fundet om ham og hans Sag, da sker det i det Haab, at maaske nogen anden ved Hjælp af det, som her gives, kunde komme paa Spor efter den rette Sammenhæng. I ethvert Tilfælde turde det, som jeg har fundet, være af nogen kulturhistorisk Interesse og kan tjene til at godtgjøre, at det var en farlig Sag for en Præst i det 16de Aarhundrede at have en Adelsmand til erklæret Modstander.

Den første lutherske Præst, vi kjende, i Hjermind, Le og Hjorthede i Middelsom Hrd., Viborg Stift, hed Hr. Jens Lassen¹⁾. Han var endnu i Live 1569; thi den 17de Maj d. A. stadfæstede Kong Frederik II under et Ophold i Viborg et Kaldsbrev, som Menigheden i Hjermind, Le og Hjorthede havde udstedt, og hvorved den havde valgt Hr. Niels Star, som for nogen Tid siden var ordineret til Kapellan hos deres Sognepræst Hr. Jens Lassen, til dennes eventuelle Efterfølger, naar den gamle Præst afgik ved Døden²⁾. Om denne Hr. Niels (hvis Efternavn skrives paa forskellige Maader, saasom Staer, Star, Ster, Stair eller Staar) vides, at han var født i Bjering Præstegaard i Middelsom Herred³⁾. Han var da sikkert en Søn af den gamle Præst Hr. Kjeld Staer sammesteds. I et Tingsvidne i Hemmestrup Arkiv, dat. Torsdag før Søndag Reminiscere 1574, angaaende

¹⁾ Naar Wiberg I, 628 nævner Hr. Kjeld Kjeldsen Staer (ell. Stair) som Sognepræst her indtil sin Død 1573, da kan det ikke være rigtigt.

²⁾ Ny kirkehist. Saml. V, 444. Regist. o. a. L. 10, Fol. 47.

³⁾ Meddelelse fra Viborg Stiftsarkiv ved Dr. A. Heise, hvem ogsaa den følgende Notits skyldes.

nogen Jord i Bjering, vidner Hr. Kjeld Staer i Bjering, at hans Erindring om Forholdene gik 57 Aar tilbage, Hr. Christen Staer sammesteds (Faderens Kapellan og Eftermand) 30 Aar, og Hr. Niels Staer i Hjermind 26 Aar. Paa denne Tid har den sidstnævnte rimeligvis været Sognepræst. Hvad der for Resten vides om ham, indeholdes i følgende Breve og Aktstykker.

1.

Niels Jonsen ¹⁾ fik Brev, et Kirkebol udi Hjermind anrørendes.

V. G. t. Vid, eftersom du underdanigst have ladet give os tilkjende om et Kirkebol udi Hjermind, paa hvilket Sognepræsten sammesteds, Hr. Niels ved Navn, haver forhvervet vort Brev at maa nyde og bruge til sin Præstegaard, efter den Beretning, at samme Bol skulde være meget øde, og med Tiden Kirken derover ikke skulde have sin Landgilde deraf. Og du lader os berette, at du nylig tilforn samme Bol skal have stedt og fæstet til en ved Navn Christen Sørensen, hvilken og siden den Tid til gode Rede haver ydet og fuldgjort Landgilde og Rettighed, baade til Kirken og Kronen, som deraf bør, og hannem herover paa sin Stedsmaal skulde ske forkort; ej heller samme Bol skal være saa øde, som berettet var. Da efter slig Lejlighed, som forskrevet staar, og efterdi befindes, for^{ne} Sognepræst med unøjagtig Beretning for^{ne} vort Brev paa for^{ne} Bol at have forhvervet: bede vi dig og ville, at du for^{ne} Kirkebol beholder til Slottet, og for^{ne} Christen Sørensen det lader nyde for slig Skyld og Rettighed til Kronen og Kirken, som deraf bør. Dermed etc. Actum Abramstrup 11 Aug. Anno 1581.

Jydske Tegnelser II, 280.

2.

Peder Gyldenstjerne, Jørgen Rosenkrands og Jørgen Skram finge Befaling at skulle lade kalde for den-

¹⁾ Lensmand paa Hald.

nem udi Rette Lavrits Rostrup og Hr. Niels Ster, Sognepræst til Hjermind Sogn, og dennem enten til Minde eller Rette forene, om hvis dennem imellem er.

Vi Frederik den anden etc. Hilse eder os elsk. Peder Gyldenstjerne til Thim, Marsk udi vort Rige Danmark, Jørgen Rosenkrands til Rosenholm, Jørgen Skram til Tjele, og Mandrup Parsberg til Hagedsted¹⁾, vore Mænd og Raad, kjærligen med Gud og vor Naade. Vider, at denne Brevviser, Hr. Niels Ster, Sognepræst til Hjermind Sognekirke, haver sig imod os underdanigst beklaget, hvorledes han nogen Tid forleden af en os elsk. Lavrits Rostrups, vor Mand og Tjeners, Karle er bleven overfalden, slagen, lemlæst og ilde medfaren udi de andre Lavrits Rostrups Karles Medfølge og Nærværelse; og efterdi han aldrig tilforn havde haft nogen Ord med samme Karle, og saa om Nattetide er udfordret til syge Folk af nogle, enddog ingen slig syge ere befunden, saa han deraf skal have haft ikke ringe Aarsage til Mistanke, sig at efterstilles; haver han udi hans Sygdom derom tilskrevet hans Superintendent, sig derom for hannem beklaget, udi den Mening, han derudinden skulde hannem raadføre og haandhæve; og efter at Superintendenten sligt havde givet Stiftslensmanden tilkjende, og for^{ne} Hr. Niels Sters Skrivelse til hannem overantvordet, skal Lavrits Rostrup have bekommet en Kopi af samme Skrivelse og siden derfor tiltalt hannem og til Herredsting forhvervet Dom, at han skulde bevise, hvis han havde skrevet, Sanden at være, eller derfor at stande til Rette efter Recessen; hvilken Dom Landsdommeren siden til Landsting ikke haver villet fælde; deraf hannem hans Embede er forbudet; hvorudinden han sig paa det højeste beklager, at han først er slagen og lemlæst, og der han sig haver beklaget, da ikke til Rette at maa forhjælpes, men tilmed forfulgt og tragtet efter hans Fordærvelse. Og mener sig at ske Uret, efterdi paa Hovedsagen ikke er gaaet nogen endelig Dom; ej heller han for

¹⁾ I Hovlbjerg Sogn. Mandrup Parsberg forandrede Navnet til Hagedholm.

Dom og Ret havde for^{ne} Lavrits Rostrup noget offentlig til-
sagt eller slig hans Skrivelse skrevet udi den Mening, at
den skulde komme nogen under Øjne, men alene udi hans
Nød og Elendighed, der han i saa Maade uskyldeligen var
overfalden, hans Superintendent sligt tilskrevet og beklaget,
og ikke udi den Mening, hans Skrivelse skulde føres til
Dom og Rettergang. Og paa det Sagen med al sin Om-
stændighed maa komme til Forhør og grundeligen forfares,
da bede vi eder, befale og nu med dette vort aabne Brev
Fuldmagt give, at I med det første paa belejlig Tid og Sted
eder forsamle, stevnendes for eder udi Rette alle dennem,
samme Sag er anrørendes, gransker og grangiveligen for-
farer derom al Lejligheden, hvorledes sig altingest dermed
haver tildraget og forløben; og siden endeligen dømmer
dennem imellem udi ret Hovedsagen, og om for^{ne} Hr. Nielses
Skrivelse, som han sin Superintendent haver tilskrevet for-
trolig og hemmeligvis, kunde komme for^{ne} Lavrits Rostrup
til sin Lempe for nær. Desligeste om for^{ne} Hr. Niels for
samme sin Skrivelse og Sendebrev, som han ikke havde
skrevet udi den Mening, at den skulde komme nogen under
Øjne, bør at lide eller kvit at være; eller herom dennem til
Minde forhandler, og forhjælper alle Parterne, som christe-
ligt, billigt og ret er; givendes det fra eder beskrevet, som
I ville ansvare for Gud og være bekjendt. Dermed sker vor
Vilje og Befaling. Thi lader det ingenlunde. Actum Odense
14 Novembris Anno 1581.

Jydske Tegnelser II, 298.

3.

Lauritz Rostrup til Restrup, paa den ene, og Hr. Niels
Ster i Hiermind, [paa den anden Side,] deres Dom.

Vi Frederik d. 2^{den} med Guds Naade etc. Gjøre alle
vitterlig, at Aar 1582 d. 16 Juni paa vort Retterting paa
vort Slot Kjøbenhavn, nærværende os elsk. Niels Kaas til
Taarupgaard, vor Kansler, Peder Gyldenstjerne til Thim, Dan-
marks Riges Marsk, Peder Munck til Estuadgaard, vor Ad-
miral, Hr. Jørgen Løcke til Offuergaard, Ridder, Jørgen

Rosenkrantz til Roesenholm, Biørn Andersen til Steenholt, Eyller Grubbe til Lystrup, Danmarks Riges Kansler, Christoffer Valkendorff til Glorup, vor Rentemester, Sten Brade til Knudstrup, Jørgen Skram til Thiele, Manderup Parsberg til Hagisholm, Erick Hardenberg til Matterup, Anders Bing til Smedstrup, Axell Gyldenstiern til Liungbye, Absalon Giøe til Kielstrup, Breide Rantzou til Rantzouholm, og Albrit Friss til Harritzkie, vore tro Mænd og Raad: For os var skikket hæderlig Mand Hr. Niels Ster udi Hiermind, paa den ene, og havde med vor Stævning for os udi Rette stævnet os elskelige Lauritz Rostrup til Bestrup, vor Mand og Tjener, paa den anden Side, for nogen Lovmaal, Forfølgning, Dele og Domme, han over hannem forhvervet haver for nogen Ord, han udi en hans Skrivelse, som han til hans Biskop og Øvrighed (ingen der med at forulempe, men sin Nød og Anliggende at beklage) skrevet haver, og som han derudinden ikke skal have haft udi Agt eller Sinde hannem eller nogen med samme Skrivelse at forulempe, men sin anliggende Nød sin tilbørlig Øvrighed at andrage, derpaa at formode kristelig Befordring og Behjælpning, mener han sig at ske for kort og uret, over anden Uforretning, han sig haver at beklage at være vederfare, og for os udi Rette lagt en skriftlig Beretning, formeldendes, hvorledes at en af for^{te} Lauritz Rostrups Karle udi to deres Nærværelse haver hannem fattige, vanføre Mand overfaldet, saaret, slaaet og meget ilde medfaret, uden al billig Aarsag, udi en liden Stykke Skov, som ligger til den Præstegaard, han udi bor; og sagde, han skulde det have for hans Husbondes Skyld, han vilde ikke lyde. Siden er der nogen kommen udi hans Gaard om Nattetid, og har udfordret hannem til sygt Folk, endog ingen saadan er befunden; hvilke han og mente var Lauritz Rostrups Folk. Da befrygter han sig at uddrage til hans Sogn, og gav hemmelig sin Biskop sin Mening „einst“ tilkjende med hans forseglede og fortrolige Skrivelse, og befrygtede, at det skulle være med for^{te} Lauritz Rostrups Minde, at hans Folk overfaldt hannem fattige, vanføre Mand; og ikke „understoedt“ for^{te} Lauritz Rostrup til noget uærligt udi nogen Maade, men fortænkte dem, som Gjærningen

gjorde. Hvilken hans Skrivelse han hemmelig udskrev i hans store Sygdom, Ve og „Sprecke“, og derfor beder ganske ydmygst og underdanigst om Naade for Jesu Christi Skyld, og ikke om nogen stræng Rettergang, at han fattige, vanføre Mand maatte komme af den Dele, som han for den Sag delt er, og beholde hans Ære, efter han haver ikke andet gjort, end udi Hemmelighed andraget hans store Nød og Trang for hans Biskop og Øvrighed, efter hans Mening „einst“, og ikke udi den Mening at han ville dermed forulempe nogen, og havde vel adskillige Tingsvidner og andre skriftlige Bevis, som lode paa en for^{te} Lauritz Rostrups Tjenere, Anders Villatzen ved Navn, som tidt og ofte havde overfaldet hannom og udi hans egen Gaard „uførmil“ og i mange Maader forulempet, og intet beskyldte for^{te} Lauritz Rostrup eller hans Frue, men alene hans Tjenere. Derimod beretter for^{te} Lauritz Rostrup, at han havde tiltalt for^{te} Hr. Niels Ster for nogle Breve og Skrivelser, han skulde have tilskrevet os elskelige Niels Joensen til Tostedlund, vor Mand, Tjener og Befalingsmand paa vort Slot Hald, saa og Superintendenten, os elskelige Mester Peder Tøgersen, hvilke hans udsendte Breve skulle være hannem, hans Hustru og Folk for nær, og deres gode Rygte for nær, og for samme hans Skrivelse hannem tiltalt, først for hans tilbørlige Dommere, og siden han er derfra funden og til verdslige Dommere, har til Herredsting og Landsting hannem forfulgt, og bekommet Dom for sig til Herredsting, saa og til Landsting er Herredsfogdens Dom stadfæstet, og der efter har han ladet hannem tiltale for for^{te} Sag baade til Herredsting og Landsting, og mente derfor, at han ikke var den Mand, der burde her at gange udi Rette med hannem; med flere Ord dennem imellem forløb. — Da efter den Sags Lejlighed, og efterdi for^{te} Hr. Niels Ster udi Dag offentlig for os har bekendt, at han udi ingen Maade veed noget andet med for^{te} Lauritz Rostrup eller med hans Hustru, os elskelige Fru Kierstine Rudsatter, end det som ærligt og oprigtigt er udi alle Maade, men hvis han skrevet havde, var sket udi hans Sygdom, Ve og Sprecke, han laa udi, have vi af den Aarsag lagt os der udi dem at forene og fordrage,

om hvis Trætte og Uenighed dem hertildags imellem været haver, hvilket efter lang Underhandling er os af for^{te} Lauritz Rostrup bevilget og samtykket, saa han for vor Forbøns Skyld har efterladt hvis Dele og Lovmaal, han over for^{te} Hr. Niels Ster haver, ikke efter denne Dag at komme hannem til nogen Hinder eller Skade udi nogen Maade, og haver for^{te} Lauritz Rostrup fra sig antvordet hvis Delebreve og Domme, han over hannem havde, med saadan Forord og Vilkaar, at for^{te} Hr. Niels Ster skal holde en Capellan udi Hiermind Sogn, som der skal gjøre Tjeneste, og selv ham derfor belønne; dog selv at beholde Sognet som en Sogneherre; og hermed skal det være for^{te} Lauritz Rostrup, hans Hustru og for^{te} Hr. Niels Ster en klar og aftalt Sag udi alle Maade. Datum ut supra.

Herredags Dombogen XI, 46 ff. Sagen er kortelig omtalt i Ny kirkehist. Saml. V, 375.

Skjønt der saaledes tilvejebragtes et Forlig, der maatte synes lidet gunstigt for den mishandlede Præst, gik det ham snart efter endnu værre, da han formelig blev afsat, uden at vi vide andet om Grunden dertil, end hvad der kan udledes af nedenanførte Stykke Nr. 6.

4.

Kgl. Maj.s aabne Brev til Sognemændene udi Hjermind Sogn og des annexerede Sogne om Her Niels Jensen til deres Sognepræst at skulle kalde og antage, ut sequitur.

Vi Frederik den Anden etc. Hilse eder menige Sognemænd udi Hjermind Sogn og des annexerede Sogne kjærligen og evindeligen med Gud. Vider, at efterdi vi forfare samme Sogne at skulle vacere og ledig være, efter den Præst, som til des der været haver, er for sin Utilbørlighed derfra dømt; og vi have gjort nogen Forordning om trende Sogne udenfor vor Kjøbsted Viborg, som er Romlund, Fiske-

bæk og Vorde Sogne¹⁾, hvilke hæderlig Mand Her Niels Jensen til des haft haver, efter hvilken Forordning for^{ne} Her Niels Jensen ikke længer kan blive ved samme Sogne, og vi forfare, at han er en god vellærd Dannemand, skikkelig udi Levned og Lærdom, og for^{ne} Sogne nu en Tid lang kristeligen haver forestaaet, saa hans Person og Lære skulle hannem vel selv commendere, og vi derfor se hannem gjerne til det bedste befordret; og efterdi eders Sogne, som forskrevet staar, ere ledige, og I intet heller skulle ville begjære, end at I efter den anden maa have en god, gudfrygtig, fredsom Mand: da bede vi eder og begjære, at I for^{ne} Her Niels ville til eders Sognepræst og Sjælesørger kalde og antage. Vi ville os naadigst tilforse, at han sig baade med hans Prædiken og Lære, saa og udi Levned og al Omgængelse, skal skikke og forholde værdig denne vor Commendation og Befordring, og saa at I med hannem skulle nøjes. Thi ville I eder herudinden godvillig lade finde. Dermed sker vor naadigste Begjær, og os til synderlig Vilje. Actum Dronningborg den 13 Januarii Aar etc. 1583.

Jydske Tegnelser II, 365.

5.

Kgl. Maj:s Brev til Niels Jonsen, Hovedsmand paa Hald, om en Person at hjælpe til Kald udi Hjermind.

Frederik. Vor Gunst tilforn. Vid, eftersom vi noget forleden efter den Forandring, som sket er med Sognepræsten udi Hjermind, at han for hans Forseelse er dømt fra hans Kald, have med vort eget Brev præsenteret og commenderet Sognemændene sammesteds en anden Person, som for os berettiget er at skulle være udi Lærdom skikkelig og god, og udi forgangen Levned ustraffelig; hvorefter vi og havde naadigst formodet for^{ne} Sognemænd samme vor Skrivelse mere at skulle have anset end deres egen Selvvillig-

¹⁾ Disse Sogne henlagdes til Hospitalet i Viborg, saaledes at Forstanderen for Hospitalet tillige skulde være Sognepræst til de nævnte Sogne.

hed, og ikke letfærdeligen uden Aarsag have haft vor naadigste Vilje og Mening derudinden foragt: saa forfare vi, hvorledes de dennem have understandet samme Person, vi til dennem forskrevet have, hvilken vi dog ingen Sag have at forvide, at forestille adskillige Artikler, ved hvilke de hannem ville for deres Sjælesørger antage, og med mindre han sig ikke skulle anmode eller tilholde hvis Ejendom, hans Formand haver til Præstegaarden lovligen indvundet; saa og at han ikke skulde være dennem imod med Ord og Gjerning, og andet sligt mere, som tilforn ikke er hørt, ikke heller bør nogen at tilmodes, som skikkes til noget præsteligt Kald og Embede, Guds Ords Tjeneste og os som en Øvrighed ikke til ringe Foragt; udi hvilken deres ubillige Overmodighed os og vel burde med alvorlig Straf at indse. Da bede vi dig og ville, at efter du paa vore Vegne haver den gejstlige Jurisdicts udi Befaling, du da retter dig efter, at dersom de ikke have nogen anden Aarsag for samme Persons Levned eller Lærdom hannem at forskyde, da at forskaffe og forordne, at han der bliver antaget og indstillet, og at gjøre derudi det dig paa din Befalings Vegne paa vore Vegne bør at gjøre. Dermed sker vor Vilje og Befaling. Befalendes dig Gud. Actum Koldinghus den 23 Martii Aar 1583.

Jydske Tegnelser II, 388. Af Kirkehist. Saml. 3. R. II, 204 ses, at Hr. Niels Jensen — den af Kongen anbefalede Præst, som Sogneboerne havde gjort Vanskelighed ved at antage — 1584 var Sognepræst i Hjerminde.

6.

Niels Kaas til Taarupgaard, Kansler, Peder Gyldenstjerne til Tim, Marsk, Jørgen Skram til Tjele, Mandrup Parsberg til Hagisholm, Jakob Seefeld til Visborg, Christen Skeel til Fussing, Albret Friis til Harritskjær, Movrits Stygge til Holbækgaard, Kgl. Maj.s, alles vores naadigste Herres, forordnede Raad og Landsdommere dette Aar udi Nørrejylland Sager at høre, gjøre vitterligt, at Aar efter Guds Byrd 1587 den 12te Dag Juni for os udi Viborg var skikket Hr. Niels Star, paa den ene, og havde hid i Rette

stevnet ærlige, hæderlige og høj lærde Mand Mester Peder Thøgersen, Superintendent over Viborg Stift, og hans Medbrødre, paa den anden Side, for en Dom, de udi Kapitels-
hus skulde have udgivet for 5 Aar siden forleden imellem Anders Andersen i Hjermind med flere Hjermind Sogne-
mænd og hannem om hans Sogne og Kald; og den Tid skulde have indsat Sagen for Herredsprovsten. Og fremlagde en ubeseglet Skrift, som skulde efter samme Dom Aar 1582 Onsdagen efter Paaske¹⁾ være udgangen, som den udi sig selv formelder; og beklagede for^{ne} Hr. Niels, at for^{ne} Mester Peder og hans Medbrødre ikke ville besegle hannem samme Hjemsettelse, eftersom den til Herredsprovsten skulde være indfundet, formenendes sig derudinden for kort at være sket. Saa mødte for^{ne} Mester Peder, Hr. Rimbolt Pedersen og Mester Hans²⁾ og berettede, at det forfares af den Udkastning, for^{ne} Hr. Niels nu fremlagde, at det skulde være hos 5 Aar, siden samme Opsættelse skulde være gangen, og ikke for^{ne} Hr. Niels paa fersk Fod den skulde have æsket og fordret, formenendes, at de ikke nu vare pligtige at forsegle nogen Opsættelse eller Dom, som kunde findes at være afsagt saa lang Tid siden, som forskrevet staar. Og satte derfor udi Rette, om de ikke burde for samme Hr. Nielses Tiltale kvit at være. Med flere Ord og Tale dennem derom imellem var. Da efter Tiltale, Gjensvar og Sagens Lejlighed, saa og efterdi det findes hos 5 Aar, siden saadan Hjemsettelse til Herredsprovsten skulde være indsagt, og ikke for^{ne} Hr. Niels gjør bevisligt, samme Hjemsettelse strax paa fersk Fod, der den skulde være afsagt, at have æsket, begjæret og omfordret, eller imidlertid derpaa nogen Iling og Klage at have gjort, ikke den da at skulle kunne have bekommet beseglet: da afsagde vi saa for Rette, at vi ikke kunde kjende for^{ne} Mester Peders og hans Medbrødres Ulempe derudinden at være. In cujus rei testimonium sigilla nostra præsentibus inferius impressa.

Afskrift i Kallske Saml. 567. 4to, p. 229 ff.

¹⁾ Hdskr. tilføjer her: at skulle — der formentlig bør udgaa.

²⁾ M. Hans Pedersen Butzer, Læsemester og Kannik i Viborg (se Kirkehist. Saml. 3. R. IV, 528—9).

Naar den Præsterække for Hjermind, Le og Hjorthede, som findes hos Wiberg I, 628 (jfr. III, 588) (og som stemmer med en fra Aaret 1690, der findes i Viborg Bispearkiv) har som den anden evangeliske Præst i dette Kald: Hr. Niels Lauritsen, fra 1573 til 1605, med Tilføjelse, at han var Provst i Middelsom Hrd. 1587—1605, saa er det aabenbart en Forvexling med den Præst af samme Navn, som paa samme Tid var i Vindum (Brandstrup) og som af Hyldingsfuldmagten 1584 (Kirkehist. Saml. 3. R. II, 104) ses allerede da at have været Provst; og han er vistnok identisk med den under Navnet, Hr. Niels Laugesen, hos Wiberg opførte Præst i Vindum (jvfr. Danske Kirkelove II, 199). Hr. Niels Jensen blev ikke, som Wiberg og den ovenomtalte Præstelige i Viborg Bispearkiv har, først Præst i Hjermind 1605, men var det, som vi ovenfor have set (S. 522 f.) allerede fra 1583.
